

УДК 339.92(016.1 EU)

А.С. Габрилевич

аспірантка Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАН України

АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглядаються пріоритети антикризової політики уряду України в контексті боротьби зі світовою кризою країн-членів Європейського Союзу. Зокрема, проаналізовано низку заходів українського уряду щодо стабілізації ситуації, спричиненої в Україні наслідками світової кризи.

Ключові слова: антикризові заходи, Україна, ЄС, реформування, стабілізація, антикризова політика.

Мета нашої наукової розвідки – аналіз основних мегатрендів світового розвитку і перспектив подолання світової фінансової кризи. На разі маємо намір докладніше зупинитися на антикризових заходах Європейського Союзу.

Завдання дослідження:

- виокремити основні напрямки антикризових заходів країн-членів Союзу;
- визначити пріоритети антикризової політики малих і великих країн-членів ЄС;
- на основі аналізу розробити рекомендації для подолання світової фінансової кризи в Україні.

Методологічною основою дослідження є використання міждисциплінарного підходу як методу комплексного аналізу політичних та економічних процесів. Для з'ясування причин і визначення етапів розвитку світової кризи застосувалися загальнонаукові методи пізнання та інвент-аналізу. Аналіз інституційних механізмів формування антикризових стратегій ЄС і їхньої реалізації відповідно до реалій України

здійснювався на основі вивчення як базових, так і галузевих законодавчих актів.

Ступінь розробленості проблеми. Основою для осмислення теоретичних аспектів теми стали дослідження, що торкаються проблеми світових економічних криз, які можна умовно поділити на такі групи: фундаментальні праці авторів початку ХХ століття; перекладені українською та російською мовами праці сучасних іноземних науковців; праці вчених і практиків Росії та інших країн СНД, наукові доробки вітчизняних авторів. До першої категорії належать праці таких авторів, як Ф. Кене, К. Маркс, М. Туган-Барановський, М. Кондратьєв, Є. Слуцький, В. Мітчел, Дж. Хікс, Дж. Кітчін, К. Джуглар, Д. Лонг, Р. Фріш, Дж. Кейнс, які приділили увагу розкриттю сутності кризових процесів у політиці та економіці загалом. У багатьох випадках їхні висновки можна адаптувати до реалій сучасної світогосподарської системи. Водночас, важливим чинником є те, що характер сучасних міжнародних політичних та економічних відносин значно трансформувалася, а тому існуючі фундаментальні теорії потребують подальшого розвитку. Упродовж останніх десятиліть почали з'являтися праці, присвячені вивченню й аналізу кризових процесів у глобальній економіці. Це, зокрема, наукові дослідження П. Кругмана, Д. Корсетті, А. Сбрація, Д. Періколі, Д. Сороса, М. Барклі, А. Бернака, П. Презенті, Н. Рубіні. Ці автори здебільшого акцентували увагу на проблемах криз у міжнародній торгівлі, міжнародних валютних Відносинах, міжнародній міграції робочої сили, а також світових геополітичних колізіях.

Науковці Росії та інших країн СНД – В. Іноземцев, М. Делягін, А. Некипелов, Л. Кондрашова, І. Шереметьєв, А. Лавут, В. Теперман, Л. Новоселова, О. Борох, П. Кулігін, Б. Хейфец. Проблему світових кризових процесів розглядають переважно крізь призму специфічних економічних і

геополітичних інтересів Росії, визначаючи її роль у міжнародній господарській та політичній системі [7].

Останніми роками з'явилася низка ґрунтовних праць вітчизняних учених, які сучасну світогосподарську систему розглядають через призму цивілізаційного розвитку людства, світових інтеграційних процесів, сучасних тенденцій міжнародних валютно-фінансових відносин. Ідеться, передусім, про дослідження Ю. Пахомова, О. Білоруса, Б. Губського, Л. Бакаєва, О. Плотнікова, С. Кримського, В. Новицького, Д. Лук'яненка, Ю. Павленка.

2009 рік увійде в історію як рік світової економічної та політичної кризи часів глобалізації. Ця криза стала серйозним випробуванням для всіх країн без винятку. Тому неупереджений аналіз її причин, механізмів і наслідків є надзвичайно важливим як у теоретичному (розумінні причин), так і суто практичному (мінімізація негативних наслідків та відновлення економічної активності) сенсі [4; 15].

Для протистояння їй Європейський Союз вжив низку заходів, що засвідчить про застосування специфічної антикризової політики:

1. Реформування фінансової системи. Європа повинна мати поділений фінансовий ринок, основна функція – надання іпотечних кредитів, пенсій і позик. Заходи сприяння пристойності, чесності, прозорості та захистові від загальносистемних загроз і надмірних ризиків. Передбачає створення європейської структури нагляду за роботою фінансових компаній.
2. Підтримка пріоритетних галузей економіки. В основному це спільні зусилля щодо надання інвестицій відкритим ринкам на довгострокові цілі. ЄС виділив приблизно 400 млрд €, 3,3% свого валового внутрішнього продукту, щоб стимулювати активність і підтримку громадян.
3. Збереження людей у сфері зайнятості. Надання оновленої інформації про безробіття. Проводяться консультації з

профспілками, діловими колами про те, як поліпшити ситуацію. Основні пріоритети – мобільність (вільно пересуватися по країнах-членах ЄС), залучення інвестицій, збільшення середнього віку працівників. Заходи щодо підвищення споживчого попиту і заохочення великих інвестицій в інфраструктуру – 1,8 млрд. €, призначених для соціального фонду та підтримки працівників.

4. Сприяння відновленню глобальної економіки. Необхідність державних витрат і стимулювання економіки, і передбачає посилення правил і суворіший нагляд за фінансовою індустрією. З'їзд G 20, міжнародних фінансових інститутів – моніторинг економічних ризиків. Виділено 400 млрд € на підтримку економіки в країнах-членах ЄС, цільові інвестиції в екологічно чисті технології, для того, щоб прискорити перехід до низько вуглецевої економіки. Збільшення допомоги країнам, які розвиваються, і тим, що найбільше постраждали від глобальної кризи, – 800 блн. € [14].

У таблиці 1 показано моніторинг пріоритетів антикризової політики країн-членів Європейського Союзу.

Таблиця 1

**Пріоритети антикризової політики країн-членів
Європейського Союзу**

Країна-член Європейського Союзу	Пріоритети антикризової політики
Німеччина	Політика стимулювання попиту та збільшення інвестицій, передусім в освіту та інфраструктуру
Франція	Підтримка пріоритетних галузей – автомобільної та будівельної, збереження робочих місць
Великобританія	Політика стимулювання споживання та економічного зростання
Італія	Підтримка соціальної сфери
Іспанія	Залучення інвестицій і підтримка будівельної галузі

Швеція	Фінансова допомога держави фінансовим установам
Фінляндія	Стимулювання споживання та зниження податкового навантаження
Австрія	Державне кредитування, прямі фінансові вливання в реальний сектор
Чехія	Підтримка пріоритетних галузей – сільського та лісового господарства.

Спільне в антикризовій політиці України й Німеччини:

- кредитування банків та інших фінансових установ;
- викуп акцій фінансових установ державою;
- реформування вимог до бухгалтерського обліку;
- транспортна інфраструктура. Реконструкція шосе, мостів, доріг, портів, аеропортів і залізниць;
- домовленості з найбільшими роботодавцями, компенсації роботодавцям, запровадження виплат за часткове безробіття;
- збільшення витрат на підвищення кваліфікації;
- програми кредитування [5].

Відмінні риси:

- податкові пільги окремим галузям. Україна застосувала лише один вид податкових пільг – зниження податкового тиску на інвестиції, тоді як загальний рівень податкового тиску залишається високим, незважаючи на кризу;
- державне кредитування, прямі фінансові вливання в реальний сектор. Уряд Німеччини планує виділити німецьким автобудівельним компаніям 500 млн. євро. В Україні планувалося надати державні кредити компаніям ГМК та хімічної промисловості. На практиці цей захід досі не реалізовано через брак коштів у стабілізаційному фонді, який було визначено як джерело фінансування;
- реалізація галузевих програм. У ЄС практикується викуп продукції з метою вилучити з ринку надлишок товарів, здійснюється це організаціями виробників, причому 50%

ціни сплачує держава (а витрати на викуп товарів для їхнього подальшого безоплатного розповсюдження в школах компенсуються ЄС на 100%). Галузеві програми як інструмент державної політики потребують серйозного вдосконалення [8];

- стимулювання споживання. У Німеччині для стимулювання попиту споживачів у другому пакеті стимулювання попиту передбачено виплату бонусу в розмірі 2500 євро на купівлю нового екологічного автомобіля. В Україні такий інструмент було формально застосовано у сфері будівництва, зокрема, через декларування викупу в будівельних компаній недобудованих об'єктів для формування фондів соціального і службового житла, надання пільгових кредитів фізичним і юридичним особам на будівництво житла й викуп державою ризикових іпотечних кредитів. Передбачалося витратити близько 3 млрд. грн. на викуп недобудованого житла з високим ступенем готовності (не менше 70%) і викупити на суму до 1 млрд. грн іпотечних цінних паперів Державної іпотечної установи. Програма насправді не виконується через брак фінансування. Станом на жовтень 2009 року викуп об'єктів нерухомості на первинному ринку [1; 2].

Україна-Франція. Спільні риси:

- кредитування банків та інших фінансових установ;
- розширення програм підтримки придбання житла (програми передбачають будівництво доступного житла);
- гарантії за банківськими кредитами/компенсаціями відсотків за банківськими кредитами;
- енергетичні кредити;
- транспортна інфраструктура. Реконструкція шосе, мостів, доріг, портів, аеропортів і залізниць;
- програми кредитування.

Відмінні риси:

- рефінансування та гарантування банківських боргів за рахунок державних коштів. В Україні така практика не використовується;
- викуп «токсичних» активів (викуп проблемних активів у банків, що втратили доступ до кредитних коштів). У нашій країні відповідної практики не існує, хоча в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей здійснення заходів з питань фінансового оздоровлення банків» передбачається створення санаційних банків, що слугуватимуть банками для токсичних активів [3];
- створення фінансового інституту регулювання фінансових ринків загалом. В Україні не існує поки що якогось стратегічно узгодженого на рівні держави бачення реформування системи регулювання фінансових ринків, яке б передбачало створення спеціального інституту регулювання фінансових ринків загалом;
- вимога для банків кредитувати підприємства та домогосподарства. Президент Франції домогся встановлення посади «кредитного омбудсмена», який контролює використання банками державної допомоги і дотримання прозорості процедур доступу підприємств до кредитів. В Україні аналогічних вимог до банку немає [6];
- податкові пільги окремим галузям. Україна застосувала лише один вид податкових пільг – зниження податкового тиску на інвестиції, тоді як загальний рівень податкового тиску залишається високим, незважаючи на кризу [3];
- державне кредитування, прямі фінансові вливання в реальний сектор. Урядова підтримка автомобільної промисловості (виділення 5 – 6 млрд. євро). В Україні планувалося надати державні кредити компаніям ГМК та хімічної промисловості. На практиці цей захід досі не реалізовано через брак коштів у стабілізаційному фонді, який було визначено як джерело фінансування [11];

- реалізація галузевих програм;
- інтенсифікація запровадження цифрових технологій. Уряди країни виділяють кошти на оснащення технічними засобами шкіл, університетів, державних установ тощо. Україна таку практику не застосовувала;
- збільшення виплат за безробіття і розширення покриття й терміну виплати. Фіскальні обмеження не дали змогу Україні застосувати таку практику;
- зниження квоти іноземної робочої сили. Україна такий захід не використовувала.

Україна-Великобританія. Спільні риси:

- заходи для надання ліквідності в національній валюті;
- розширення програм підтримки придбання житла (програми передбачають будівництво доступного житла, розширення програм гарантування кредитів);
- викуп акцій фінансових установ державою;
- обмеження грошової винагороди топ-менеджменту;
- реформування вимог до бухгалтерського обліку;
- енергетичні кредити;
- підтримка проектів державно-приватного партнерства;
- збільшення витрат на підвищення кваліфікації;
- консультаційна допомога;
- програми кредитування;
- формування спеціального фонду для інвестування в малі й середні підприємства.

Відмінні риси:

- заходи для збільшення ліквідності в іноземній валюті. Українська практика здійснення інтервенцій на валютному ринку була менш прозорою. Обмежені можливості української економіки та відсутність відповідних ініціатив не дають змогу використати валютні свопи як джерело ліквідності;

- рефінансування та гарантування банківських боргів за рахунок державних коштів. В Україні така практика не використовується;
- вимога до банків кредитувати підприємства та домогосподарства. Для отримання фінансових ресурсів від держави банки повинні укласти з урядом так звану угоду позики, що передбачає певні обсяги і види обов'язкового кредитування споживачів і бізнесу. В Україні аналогічні вимоги до банку відсутні;
- державне кредитування, прямі фінансові вливання в реальний сектор. Урядова підтримка автомобільної промисловості (виділення 2,3 млрд. фунтів стерлінгів), створення екологічних автомобілів. В Україні планувалося надати державні кредити компаніям ГМК та хімічної промисловості. На практиці цей захід досі не реалізовано через брак коштів у стабілізаційному фонді, який було визначено як джерело фінансування;
- реалізація галузевих програм [1; 2];
- інтенсифікація запровадження цифрових технологій. Уряди країн виділяють кошти на оснащення технічними засобами шкіл, університетів, державних установ тощо. Україна такий захід не застосовувала;
- зниження квоти іноземної робочої сили. Україна такий захід не використовувала [9];
- розвиток торговельного фінансування. Уряд підтримує фірми-експортери через Департамент кредитних гарантій для експорту. В Україні немає програм сприяння експорту завдяки розвитку торговельного фінансування. Однак у деяких урядових програмних документах передбачено надання державних гарантій для залучення підприємствами коштів з метою виконання експортних контрактів [10].

Антикризова політика в Україні, як і в інших країнах світу, визначалася як масштабами кризи, так і фінансовими можливостями держави. Аналіз задекларованих і здійснених

заходів дає змогу сформулювати відповідні висновки.

Уряд України ухвалив рішення і вдавався до антикризових заходів, які загалом відповідали логіці та напрямкам антикризових дій в інших країнах, хоча українська політика мала свою специфіку. У країні було використано тактику точкового реагування на кризові явища, оскільки Україна об'єктивно не має ресурсів для того, щоб повністю компенсувати негативні економічні наслідки кризи [13].

Реалізовані заходи у своїй сукупності тією чи іншою мірою допомогли пом'якшити кризові прояви для окремих секторів економіки та верств населення. Зокрема, дотепер загалом вдалося підтримати соціальну сферу попри всі наявні проблеми. Саме соціальна сфера є найзахищенішою законодавчо, але, водночас, залишається найменш реформованою і найвитратнішою для державного бюджету. Враховуючи питому вагу захищених статей, скорочення бюджетних витрат, до якого вдалися окремі країни, навіть за часів кризи в Україні майже неможливо реалізувати.

Економічні наслідки кризи та побічні ефекти антикризової політики в Україні багато в чому повторюють ситуацію в інших країнах. Так, загальним явищем посткризового світу стало накопичення державних боргів, що вимагатиме відповідальної фінансової політики наступними роками для виходу з кризи [12].

Економічна політика в Україні в середньостроковій перспективі повинна враховувати стан антикризового спаду, який протягом тривалого часу визначатиме економічну динаміку країни. Відсутність інституційних і структурних реформ залишається найбільшою проблемою, що гальмує економічний розвиток країни загалом і заважає здійснювати ефективну економічну політику, зокрема. Саме цей чинник об'єктивно ставить уряд (виконавчу владу) перед вибором між економічною логікою й політичною доцільністю.

Україна потребує ефективної й консолідованої влади, яка

зможе здійснити економічні реформи та забезпечити стабільне зростання добробуту [1]. Вселяє оптимізм, що нинішнє керівництво усвідомлює необхідність реформування всього народногосподарського комплексу.

Література

1. Антикризова політика в світі та Україні: порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів [Електронний ресурс] : аналітична доповідь (версія для обговорення від 24 грудня 2009 року) / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – К., 2009. – Режим доступу: http://www.ierpc.org/ierpc/etc/report_24122009.pdf.
2. Антикризова політика розвинутих країн [Електронний ресурс]: Національний інститут проблем міжнародної безпеки / А. І. Сухоруков // Економіст України. – 2004. – №8. В – Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/articles/60/>.
3. Антикризова політика Уряду – реальний шлях протидії кризовим явищам в економіці України [Електронний ресурс]: урядовий портал Міністерства економіки України / міністр економіки. – 2010. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=125599.
4. Бернстайн П. Фундаментальные идеи финансового мира: Эволюция / Питер Бернстайн; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 247 с.
5. Гринспен А. Эпоха потрясений: Проблемы и перспективы мировой финансовой системы/ Алан Гринспен: пер. с англ. – 2-е издание, дополненное. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. – 520 с.
6. Камінський Є. Антикризові заходи Європейського Союзу / Є. Камінський // Зовнішні справи. – 2009. – № 6 – 7. – С. 30-33.
7. Літвін Н.М. Антикризове управління підприємствами в країнах з перехідною економікою: дис... канд. екон. наук:

- 08.02.03 / Літвін Наталія Миколаївна. – К., 2004.
8. Макогон Ю.В, Дергачева В.В., Пашко Е.А., Фильянов П. Глобализация и экономическое развитие: национальный аспект: монография / Под науч. ред. Ю.В. Макогона. – Донецк: ДонНУ, 2006. – 200 с.
  9. Мащенко Е.В. Прогнозування економічних криз в умовах сучасних світогосподарських відносин : дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Мащенко Едуард Васильович. — К., 2003. — 192 с.
  10. Мартинов А. Криза вдарила по ЄС / А. Мартинов // Демократична Україна. – 2009. – №3. – С. 4.
  11. Реалії економічної кризи: чи є підстави для оптимізму: матеріали засідання «круглого столу». (Київ, 16 черв. 2009 р.) / Відп. ред. Т.П. Сластьон. – К.: НІСД, 2009. – 128 с.
  12. Стариков Н. Кризис: Как это делается. – СПб.: Лидер, 2010. – 304 с.
  13. Сто днів українського уряду: успіхи проблеми перспективи / [Я. А. Жаліло, Я. В. Белінська, М. Г. Земляний та ін.]. – К.: НІС, 2008. – С. 6 – 8.
  14. EU tackles social dimension of economic crisis [Electronic resource]: official web-site. EU. – 2009. – Access mode: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=736>.
  15. Samuelson R. J. It's really a Global Crisis / Robert J. Samuelson // Newsweek. – 2009. – № 2. – 33 p.

In the article analyses the priorities of anti-crisis policy of the government of Ukraine in a context of struggle against world crisis of the states-members of the European Union. In particular, to analyse anti-crisis actions excepted by the government of Ukraine and to work out the main priorities of counteraction, directed on the stabilization and renovation of economy, provoked in Ukraine by consequences of world crisis.

The key words: anti-crisis actions, Ukraine, the European Union, reformation, stabilizing, anti-crisis policy.

В статье рассматриваются приоритеты антикризисной политики правительства Украины в контексте борьбы с мировым кризисом государств-членов Европейского Союза. В частности, проанализировано ряд мер украинского правительства касательно стабилизации ситуации, спровоцированной в Украине последствиями мирового кризиса.

Ключевые слова: антикризисные меры, Украина, ЕС, реформирование, стабилизация, антикризисная политика.